

Número 1, juny 1998

El processament dels recursos electrònics

Assumpció Estivill Rius

Escola Universitària *Jordi Rubió i Balaguer* de Biblioteconomia i Documentació
Barcelona

estivill@fbd.ub.es

Resum

Anàlisi d'alguns aspectes del paper de les biblioteques en l'entorn, parcialment electrònic, del moment actual. S'examina el concepte de col·lecció digital, la selecció i el control bibliogràfic dels recursos electrònics, i la normativa per controlar aquests recursos. També es presta atenció a la responsabilitat que tenen les biblioteques de preservar els seus fons únics i com la digitalització pot ser un mètode per conservar el contingut d'aquestes col·leccions especials i per facilitar la investigació en algunes àrees de les humanitats.

La col·lecció digital

El desenvolupament de les tecnologies de la informació i sobretot l'expansió de la xarxa Internet i la quantitat cada vegada més gran de recursos electrònics disponibles estan tenint un impacte directe en la definició de les col·leccions bibliotecàries. És cert que, en el tombant del mil·lenni, estan molt lluny d'acomplir-se les profecies de les dues dècades anteriors, que auguraven una biblioteca en la qual s'hauria eliminat qualsevol rastre de documents enregistrats sobre suports tradicionals. A hores d'ara, pensar en una biblioteca purament digital seria fer un mal servei als usuaris a causa de l'escassetat de textos electrònics a què es pot tenir accés. Tampoc és probable que en el futur es pugui proporcionar un bon servei només a partir de recursos digitals. En primer lloc, per a un cert tipus d'investigació que sovint es dona en les humanitats és necessari tenir accés als documents primaris mateixos, i ni les còpies electròniques no poden ser un bon substitut dels textos originals que avui predominen a les biblioteques¹. En segon lloc, raons culturals i socials, pràctiques, ecològiques i econòmiques no fan recomanable una biblioteca formada exclusivament de materials digitals —Walt Crawford i Michael Gorman ho justifiquen a bastament en el seu llibre *Future libraries: dreams, madness & reality*².

Tanmateix, també és cert que, per satisfer les necessitats de tots els usuaris, cada vegada és més ineludible que els recursos electrònics entrin a formar part de les col·leccions bibliotecàries. Tradicionalment la biblioteca ha anat integrant en els seus fons els distints suports de la informació a mesura que han anat apareixent en el mercat, i s'ha dotat de l'equipament tecnològic necessari per poder oferir els nous serveis. Ara ho està fent —o ho ha de fer

sense dilació— amb els recursos publicats en suport electrònic i distribuïts a través de xarxes, ja que cada vegada són més els documents primaris que només es poden trobar en aquest format. Cal, doncs, que les biblioteques comencin a formular una política pròpia de desenvolupament d'una col·lecció digital. I, per poder aplegar aquest fons de manera acurada, cal tenir present que la disponibilitat de recursos electrònics, i sobretot d'aquells que es publiquen en xarxes, ha propiciat una definició nova de les col·leccions bibliotecàries.

Fins fa poc, allò que caracteritzava i limitava una col·lecció bibliotecària era la localització física de documents tangibles en una biblioteca que n'era la propietària. Actualment, els conceptes de localització física, tangibilitat i propietat ja no són tan determinants. D'una banda, comencen a proliferar documents electrònics situats en xarxes locals o remotes que, en qualsevol cas, són intangibles; de l'altra, aquests documents poden ser propietat de la biblioteca —com ara alguns recursos d'Internet de creació pròpia o bases de dades locals—, o poden no ser-ho —com ara algunes bases de dades i recursos d'Internet dels quals s'ha obtingut llicència d'ús o els molts recursos de domini públic que hom troba a Internet. Així és que la col·lecció digital tindrà unes característiques diferents de les col·leccions en suports tangibles que fins molt recentment constituïen tot el fons de la biblioteca. Ara bé, per definició, una biblioteca és «una col·lecció de materials *organitzada* perquè la seva comunitat d'usuaris hi pugui tenir accés físic, bibliogràfic i intel·lectual»³. Per això, la col·lecció digital només es podrà entendre com a part de les col·leccions bibliotecàries si ha passat per un procés de selecció i de control bibliogràfic similar al que s'estableix per a tots els altres materials de la col·lecció.

Selecció i control bibliogràfic dels recursos electrònics

Cal donar per suposat que els recursos electrònics, dels quals el centre té llicència d'ús o que són de la seva propietat, han estat triats en funció d'uns criteris ben establerts de desenvolupament de la col·lecció que s'apliquen a tots els documents, i que responen als objectius de la biblioteca i a les necessitats dels usuaris. Aquest mateix cànon també ha de regir la selecció de recursos electrònics de domini públic; la col·lecció ha de ser coherent, i no es poden aplicar criteris més laxos quan es tracta de seleccionar documents gratuïts. Ross Atkinson és ben convincent en aquesta qüestió: «la selecció és la pedra clau del servei bibliotecari, i s'ha de fer en funció de la comunitat a qui se serveix». Segons l'autor, això ha de continuar sent així per a l'entorn en línia, ja que, d'una banda, donar accés a tot seria equivalent a no donar accés i, de l'altra, la selecció és la característica que més distingeix la biblioteca d'altres serveis d'informació⁴.

En formular la política de desenvolupament de la col·lecció digital, s'ha de tenir en compte que no tots els recursos a què es dona accés són propietat de la institució; per això, aquesta política ha de tenir en compte informació addicional sobre el grau de compromís de la biblioteca a l'hora de donar accés a aquests documents i mantenir-ne i actualitzar-ne el contingut. Així, per exemple, la Berkeley Digital Library SunSITE estableix quatre nivells de col·lecció: els materials que estan permanentment disponibles i actualitzats; aquells que té al dia però que no assegura que estiguin disponibles de manera continuada; els que són còpies —o miralls— d'altres recursos emmagatzemats originalment en servidors externs, i per als quals no garanteix ni l'emmagatzematge continuat ni el manteniment ni l'actualització, i els recursos situats en servidors externs dels quals no té control i als quals només dona accés a través d'enllaços⁵. La bibliografia sobre el tema comença a ser important, i en la mateixa World Wide Web es troben força exemples de polítiques concretes de desenvolupament de col·leccions digitals i de treballs sobre l'avaluació de la qualitat dels recursos d'Internet. Les seccions de

desenvolupament de la col·lecció dels webs AcqWeb i Pick⁶ són dos llocs idonis per trobar informació sobre aquesta qüestió.

Pel que fa al seu control bibliogràfic, els recursos electrònics han d'integrar-se en l'estructura bibliogràfica de la biblioteca, això és, han de catalogar-se com es cataloguen els altres materials, i els registres respectius han de passar a formar part del catàleg, que ha de representar la totalitat dels fons de la col·lecció. En èpoques passades, quan una biblioteca començava a aplegar materials en suports nous, sovint es passava per una etapa de transició en la qual ningú no sabia prou bé què fer amb aquella petita col·lecció de mapes, d'enregistraments sonors o de vídeo. Tanmateix, quan la col·lecció creixia ja no hi havia cap dubte: els materials s'incorporaven a la col·lecció i els registres que els representaven s'incorporaven al catàleg. En el cas dels recursos electrònics ha d'actuar-se exactament de la mateixa manera si la biblioteca ha de continuar la seva missió de servei a un grup d'usuaris concret. Evidentment, no es tracta de catalogar tots els recursos de l'univers Internet, sinó únicament aquells que han estat prèviament seleccionats perquè responen a la política de col·lecció del centre. La selecció és, doncs, la tasca més compromesa; una vegada s'ha seleccionat un document concret, ja no hi ha d'haver incertituds i s'hi ha de donar accés a través del catàleg, que el relacionarà amb tots els altres documents de la col·lecció. Michael Gorman tampoc no deixa cap altra opció en aquest punt⁷. A més, si hom disposa d'un catàleg amb interfície web, la catalogació de recursos digitals en línia té l'avantatge que l'usuari pot accedir directament al recurs des del registre que el representa en el catàleg.

La formació i el control de la col·lecció digital es pot fer de manera gradual i és recomanable començar pels documents que són propietat de la biblioteca. Així ho estan fent algunes biblioteques universitàries catalanes amb les col·leccions de revistes electròniques en línia que reben per subscripció. Altres candidats serien el web propi o els de la institució mare, algunes subscripcions gratuïtes de revistes, eines de treball per al propi personal, etc. A partir d'aquí —i una vegada es tingui la pràctica necessària—, el progrés l'han de marcar els mateixos criteris que s'apliquin a les col·leccions en els suports tradicionals i la disponibilitat de recursos.

El 1993 l'OCLC va posar en funcionament l'Internet Resource Project per investigar l'adequació de les regles de catalogació i del format USMARC en els recursos electrònics distribuïts a través de xarxes. Com a resultat d'aquest projecte pilot, el format USMARC fou ampliat i modificat perquè pogués acollir la descripció d'aquells documents. El 1995 la mateixa OCLC començà a impulsar la creació de registres MARC de recursos electrònics amb l'Internet Cataloging Project. Des de llavors els recursos digitals representats en les bases de dades dels grans serveis bibliogràfics —com ara OCLC, RLIN, etc.— i en bases de dades locals, han augmentat de manera considerable. Tanmateix, no totes les biblioteques que disposen d'accés a Internet, i que ofereixen la consulta d'aquesta xarxa com un servei més a l'usuari, han optat per catalogar recursos emmagatzemats en servidors locals o remots i disponibles a través d'Internet. Molts centres només confien en les capacitats de recuperació dels ginys de cerca d'Internet o en les guies de recursos que, des de les pàgines web de la institució, donen accés a través d'enllaços a una sèrie de recursos prèviament seleccionats pels professionals de la institució. Ara bé, al meu entendre, aquestes dues solucions no s'han de considerar alternatives a la catalogació de recursos electrònics, sinó com a complements; totes dues tenen una funció paral·lela a les del catàleg, funció que, en cap cas, no ha de ser substitutòria.

D'una banda, les guies de recursos d'Internet que moltes biblioteques elaboren han de tenir la mateixa finalitat que tenen les guies impreses —o *pathfinder*— que les biblioteques americanes, sobretot les universitàries, han posat a disposició dels seus usuaris durant moltes dècades. Això és, han de ser eines de consulta ràpida que expliquin i donin accés als materials més bàsics —sobretot obres de referència— d'un camp concret del coneixement o sobre un

tema concret. Ara bé, el material seleccionat per a la guia, a la llarga hauria de ser també inclòs en el catàleg, ja que només és a través d'aquest instrument que aquests materials es relacionen amb la resta de la col·lecció. No fer-ho així equivaldria a tenir un catàleg dividit en diverses seccions. Les biblioteques que, per diverses circumstàncies, no tenen un catàleg únic, saben que el servei a l'usuari queda perjudicat amb aquest fraccionament.

D'altra banda, confiar només en els motors de cerca d'Internet per localitzar materials que satisfacin les necessitats de l'usuari, afegiria al problema anterior el molt més greu de l'absència de qualsevol criteri de selecció. Internet s'ha de veure com una eina de referència a la qual es pot acudir quan hom no troba respostes en la col·lecció de la biblioteca. Però no s'ha de perdre de vista que la qualitat de la indexació dels seus recursos deixa molt a desitjar, que els motors de cerca només busquen determinades parcel·les de l'univers Internet, que el seu nivell de precisió és escàs i que els recursos que s'apleguen en la xarxa sovint no han passat per cap mena de control de qualitat, no sempre provenen de fonts fidedignes, solen patir de manca d'actualització, i poden desaparèixer sense que en quedi cap constància. El desenvolupament de ginyes de cerca més potents i l'adopció d'alguna de les propostes de metadades pot ajudar en el futur a millorar el paper d'Internet com a instrument de referència i també a facilitar la catalogació dels recursos que es publiquen en la xarxa.

Pel que fa als sistemes de metadades —això és, dades sobre el recurs mateix, com ara el títol, els responsables, la matèria, l'editor, la font, la llengua, etc., que s'han d'incloure en la capçalera del recurs—, s'està imposant força el *Dublin core*. Aquest sistema de descripció de recursos d'Internet, adreçat a autors i editors, fou proposat el 1995 amb el suport de l'OCLC i el National Center for Supercomputing Applications, i la participació de la Internet Engineering Task Force i d'experts del camp de la biblioteconomia i la documentació. Actualment, per exemple, les publicacions oficials daneses que es publiquen a Internet ja inclouen una versió del *Dublin core*, i tots els països nòrdics estan treballant en un projecte conjunt —el Nordic Metadata Project— que té la finalitat d'acabar de desenvolupar aquest sistema de metadades i crear un formulari Internet que faciliti la inclusió d'aquestes dades en els recursos electrònics per part dels autors mateixos⁸.

A més, de les dades del *Dublin core* ja s'han fet o s'estan fent les correspondències amb el format USMARC i amb els formats MARC dels països escandinaus⁹. Això és, si el sistema s'implanta, una vegada seleccionat un recurs perquè entri a formar part de la col·lecció bibliotecària, les metadades de la capçalera podran ser convertides al format MARC de manera més o menys automàtica, amb la qual cosa se n'agilitarà la catalogació.

Seria aconsellable que a Catalunya o a Espanya s'encetessin iniciatives similars a les dels països del nord d'Europa i que es comencessin a explorar les possibilitats d'aquests sistemes de metadades. En el cas del Nordic Metadata Project, el desenvolupament del projecte està en les mans d'un grup reduït de biblioteques universitàries, amb representació d'una biblioteca nacional, un editor comercial amb experiència en l'edició electrònica i un institut d'investigació en informàtica. Les biblioteques del nostre país haurien d'assumir una responsabilitat similar; a més llarg termini, també hi haurien d'intervenir els organismes oficials competents per marcar les directrius generals de l'ús de metadades.

En canvi, és obligació exclusiva de l'Administració començar a estudiar el dipòsit legal dels recursos electrònics. En un article de 1996, Luis Ángel García Melero ja analitzava els problemes que presenta el dipòsit legal dels documents que es publiquen en xarxa; manifestava que era necessari reformar la llei i el reglament del dipòsit legal —que a hores d'ara estan molt desfasats—, i suggeria solucions transitòries¹⁰. Tenir regulat el dipòsit

d'aquests recursos asseguraria la conservació d'uns documents que sovint tenen una vida curta i difícil de controlar. França té, des de 1992, una llei que regula el dipòsit dels recursos informàtics en suport tangible¹¹, i al Regne Unit hi ha una proposta de dipòsit legal de publicacions no impreses que té en consideració tots els tipus de recursos electrònics —els tangibles i els que estan en línia¹². Ja hi ha, doncs, alguns projectes que poden servir de model.

La normativa per catalogar els recursos electrònics

Per reprendre el tema del control bibliogràfic que han d'efectuar les biblioteques que opten per la formació d'una col·lecció digital, intentaré analitzar fins a quin punt la normativa de què disposem està preparada per acollir la descripció i proporcionar l'accés als recursos electrònics, i els problemes que planteja la seva aplicació. Fa poc més d'un any vaig publicar un article a *Item*¹³ on ja presentava els canvis efectuats en les normes perquè s'adeqüessin als recursos més nous; per això, ara només faré referència a les aportacions dels darrers mesos.

Al final de l'estiu s'ha publicat l'edició revisada de l'antiga ISBD(CF) amb el nom d'ISBD(ER): International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources. Tal com ja es tenia en compte en l'esborrany de la norma, la nova edició inclou prescripcions per a la descripció de recursos en línia. A més, la revisió mundial d'aquesta norma ha donat com a resultat el canvi de denominació i una sèrie de millores que poden resumir-se en els punt següents:¹⁴

- En l'abast de la norma es tenen en consideració els serveis en línia, els webs i altres recursos electrònics en desenvolupament.
- Es precisen més les fonts d'informació i s'amplien les definicions.
- La designació general de material passa a ser *recurs electrònic*.
- En la zona de l'edició es clarifica quins canvis es consideren menors i que, per tant, només requereixen ser consignats en nota, i quins són els que requereixen una descripció nova. Els recursos que s'actualitzen amb freqüència o de manera continuada no es tracten com a edicions diferents, sinó que es deixa constància de les actualitzacions en una nota.
- En relació amb el tipus i extensió del fitxer que s'anoten en la zona 3 de la descripció, les categories previstes es precisen perquè siguin mútuament exclusives i s'amplien —s'hi inclouen, per exemple, llistes i webs.
- El problema de la data de publicació de la zona 4 en el cas de recursos que es modifiquen de manera sovintejada se soluciona amb una nota que detalla la data que porta el recurs en el moment que es descriu, i que es complementa amb una altra nota sobre la seva actualització freqüent.
- En la zona 5, en el cas dels discos òptics d'accés local, s'afegeix el format òptic concret.
- Es reorganitza l'ordre d'algunes notes, com ara els requeriments del sistema i la forma d'accés.
- En l'apèndix A s'afegeixen prescripcions per a la descripció de recursos electrònics en més d'una part.

El repàs d'aquesta llista evidencia que es donen solucions per a una sèrie de problemes molt concrets i bàsics que el catalogador havia de resoldre sense el suport de la normativa. Ni la ISBD per a fitxers informàtics, ni el capítol 9 de les Anglo-American cataloguing rules —que estaven més actualitzades— no eren de gaire ajuda a l'hora de decidir què constitueix una altra edició o què cal fer quan en el document no hi consta data de publicació.

En relació amb les Anglo-American cataloguing rules, si bé hi ha propostes

formals per acostar el seu capítol 9 a la ISBD(ER)¹⁵, no s'han publicat més esmenes des de les de 1993. Tanmateix, aquests mateixos dies té lloc a Toronto la International Conference on the Principles and Future Development of AACR¹⁶, que té l'objectiu d'examinar els principis en què es fonamenta el codi, decidir si aquests principis encara són apropiats en l'entorn actual i amb vista al futur, i aconsellar el Joint Steering Committee, responsable de la seva posada al dia, la direcció i naturalesa de les revisions futures de les regles.

Des del mes d'agost s'han anat publicant en el web d'aquest comitè els treballs que es presenten en el congrés i s'ha obert una llista de discussió per fomentar el debat i l'intercanvi d'idees entre els usuaris de la normativa¹⁷. Els temes analitzats no són nous, però alguns són tan controvertits que fins ara ha estat impossible que la comunitat bibliotecària arribés a un consens. A més, l'ús de la tecnologia en el catàleg i el desenvolupament de nous suports i noves formes de publicació ha estimulat encara més un debat que ja era obert. Les qüestions analitzades en els treballs del congrés són les següents:

- El concepte d'entrada principal.
- La definició d'obra, d'edició i de publicació, en un intent d'ordenar l'univers bibliogràfic i examinar si el model establert per l'estudi *Functional requirements for bibliographic records* de l'IFLA podria aprofitar-se per revisar les AACR2.
- El concepte de serialitat.
- Les relacions que s'estableixen entre les entitats bibliogràfiques i la manera com s'han d'expressar.
- L'aparent contradicció entre la primera part de les regles que prescriuen la descripció de l'objecte físic —el suport—, i la segona part més enfocada al contingut de l'objecte.
- I, finalment, la relació entre la tecnologia i la producció del catàleg; això és, fins a quin punt l'entorn del catàleg en línia exigeix un replantejament del contingut de la catalogació descriptiva, de l'accés, el control d'autoritats i la presentació de la informació bibliogràfica; si, en definitiva, cal revisar la relació entre les regles de catalogació i els formats MARC.

Totes les qüestions anteriors són prou fonamentals perquè afectin aspectes centrals del codi i la seva mateixa estructura; però n'hi ha dues que tenen a veure més directament amb els recursos electrònics: el concepte de serialitat, i quin ha de ser l'objecte del registre bibliogràfic —és a dir, si ho ha de ser el suport o el contingut. Pel que fa a la serialitat, el treball de Jean Hirons i Crystal Graham¹⁸ proposa un model que trenca amb la divisió actual de l'univers bibliogràfic entre publicacions monogràfiques i publicacions seriades; la nova classificació proposada —publicacions estàtiques i dinàmiques (*static i ongoing publications*)— permet captar més acuradament les característiques d'algunes publicacions que no estan prou ben recollides en les normes actuals —com ara els webs i altres documents que s'actualitzen amb certa freqüència (amb fulls intercanviables) o els documents que es publiquen en sèrie només per un temps determinat i no pas de manera indefinida, com estableix la definició actual de publicació en sèrie.

Pel que fa a la segona qüestió —suport o contingut— les regles actuals no deixen espai per al dubte: allò que es descriu en el registre és l'objecte en mà i, per això, si hom té dues versions del mateix contingut en suports diferents, les regles requereixen dos registres separats. Ara bé, la Library of Congress, amb la seva política de tractament de les microformes, ha transgredit durant anys aquest principi fonamental del codi, i de retruc tota la comunitat bibliotecària dels Estats Units ha seguit les mateixes directrius. Així és que actualment el capítol 11 de les AACR2, per a microformes, només s'aplica, en l'entorn americà, a les microreproduccions que d'antuvi es publiquen en aquest suport i que, per tant, no són reproduccions de documents preexistents en altres suports. Acceptar aquesta concreció de la Library of Congress tindria força implicacions per al tractament dels recursos electrònics, ja que el

contingut d'aquests documents sovint es presenta en suports diferents —per exemple, imprès, en CD-ROM, en línia.

Per resoldre el dilema suport/contingut, alguns autors proposen un registre bibliogràfic estratificat en diversos nivells; en cada nivell s'anotarien els atributs o les característiques de l'entitat bibliogràfica descrita en el nivell¹⁹. Per exemple, si se seguís el model proposat en l'estudi de l'IFLA *Functional requirements for bibliographic records*, hi hauria un nivell per a l'obra o contingut intel·lectual pur i abstracte; un altre, per a l'expressió de l'obra, això és, per a la seva realització intel·lectual en una notació concreta; el tercer nivell aplegaria els atributs de la manifestació o edició de l'obra, i el quart, els de l'exemplar. És clar que si es decideix que les regles de catalogació han d'acollir aquest model, el canvi que hauran d'afrontar els usuaris del codi serà molt més profund que el que s'esdevingué al final dels anys setanta amb la publicació de la segona edició de les AACR.

Però mentre la comunitat bibliotecària internacional responsable del desenvolupament de les regles encara debat aquesta i altres qüestions controvertides, la Library of Congress i els bibliotecaris nord-americans han optat per aplicar als recursos electrònics els mateixos criteris que a les microreproduccions. Almenys així es dedueix de les darreres modificacions efectuades en el format USMARC que, en no estar supeditat a acords internacionals, es més fàcil d'adaptar a una pràctica catalogràfica concreta, la de la Library of Congress.

Les darreres modificacions introduïdes en el format USMARC que tenen a veure directament amb els recursos electrònics afecten el camp 856 on s'anota la localització del recurs electrònic i que serveix, en el cas de catàlegs web, per poder recuperar el recurs des del registre mateix. En el resum de les directrius del camp 856 que hi ha a la figura 1, es poden notar els canvis següents respecte a l'edició anterior:

- S'introdueix el protocol *http* com a mètode d'accés en el primer indicador.
- Es desenvolupa un segon indicador per expressar la relació entre el document descrit en el registre i l'adreça que s'anota en el camp 856; així és que s'accepta que els canvis de suport no han d'anar acompanyats d'un registre nou.
- Es redefineix el subcamp *\$g* per situar-hi l'*uniform resource name* (URN) —que encara no està del tot desenvolupat.
- Es redefineix el subcamp *\$q* per anotar-hi el tipus de format electrònic (ASCII, text/html, PostScript, etc.).

Camp 856, localització i accés electrònics, de l'USMARC

Indicadors

Primer indicador: Mètode d'accés

No es disposa d'informació
 0 Correu electrònic
 1 FTP
 2 Connexió remota (telnet)
 3 Connexió telefònica
 4 HTTP
 7 Mètode d'accés especificat al subcamp \$2

Segon indicador: Relació entre el recurs descrit en el registre i el camp 856

No es disposa d'informació
 0 Adreça del recurs mateix
 1 Versió electrònica del document no electrònic descrit en el registre
 2 Recurs electrònic relacionat amb el que es descriu en el registre
 8 No es genera cap literal

Codis de subcamp

\$a Nom del <i>host</i> o domini (R)	\$q Tipus de format electrònic (NR)
\$b Número d'accés (NR)	\$r <i>Settings</i> (NR) (nombre de bits per caràcter; nombre de bits que assenyalen el final d'un byte; paritat)
\$c Informació de compressió del fitxer (R)	\$s Dimensions del fitxer (R)
\$d Directori i subdirectoris (path) (R)	\$t Emulació del terminal (R)
\$f Nom electrònic (R)	\$u <i>Uniform resource locator</i> (URL) (R)
\$g <i>Uniform resource name</i> (URN) (R)	\$v Hores en què es disponible el mètode d'accés (R)
\$h Processador de la comanda (username) (NR)	\$w Número de control del registre (R)
\$i Instrucció (R)	\$x Nota interna (R)
\$j Bits per segon (NR)	\$z Nota pública (R)
\$k <i>Password</i> (NR)	\$2 Mètode d'accés (NR)
\$l Connexió/desconnexió (NR)	\$3 Especificació de la part del recurs a què s'aplica el camp (NR)
\$m Persona de contacte per a ajuda (R)	
\$n Localització del <i>host</i> del subcamp \$a (NR)	
\$o Sistema operatiu (NR)	
\$p Port (NR)	

(R) = Subcamp repetible

(NR) = Subcamp no repetible

Figura 1: Esquema del camp 856 de l'USMARC, localització i accés electrònics, amb un resum dels indicadors i subcamps (*Guidelines for the use of field 856*. Rev. August 1997 <<http://lcweb.loc.gov/marc/856guide.html>>).

En relació amb un dels problemes que més preocupen en la catalogació de recursos en línia—els canvis de localització—, cada vegada hi ha més mecanismes per controlar-los. L'uniform resource name, que serà la solució definitiva del problema, està en fase avançada de desenvolupament. Mentrestant, l'OCLC ofereix el servei PURL (*persistent uniform resource locator*), que té la mateixa forma que un URL però que apunta a un servei de resolució intermediari que controla els canvis d'adreça dels recursos d'Internet. L'OCLC distribueix gratuïtament el model a les institucions interessades a mantenir servidors de PURL²⁰.

Pel que fa a la situació de la normativa a Catalunya, en aquest darrer any no hi ha hagut canvis de cap mena. Això vol dir que continuem disposant de la traducció catalana de les AACR2, de traduccions no sempre actualitzades de les ISBD per a la descripció —llevat de la ISBD per a recursos electrònics, que mai no ha estat traduïda—, i que el format CATMARC continua patint els mateixos defectes que ja assenyalava ara fa poc més d'un any²¹. Així doncs, les biblioteques —sobretot les universitàries— que han iniciat la catalogació de recursos digitals, han de recórrer a eines més actualitzades d'altres països. I això pot comportar una sèrie de perills:

- En primer lloc, pot succeir que només s'adopti allò que és més obvi, com ara el camp 856 de localització i accés de l'USMARC, quan en realitat calen modificacions més profundes en el format.
- En segon lloc, aquesta manca de direccions obliga al fet que totes les biblioteques hagin de fer l'esforç de la revisió constant de la normativa estrangera —sobretot de l'USMARC. I podria succeir que algunes de les

moltes modificacions del format americà passessin desapercebudes per a alguns dels usuaris catalans. A mig termini, la desviació del format original —el CATMARC— podria derivar en interpretacions molt diverses i no controlades de solucions donades en el format USMARC.

Recentment la Biblioteca de Catalunya ha anunciat diverses línies d'actuació per al 1998²². Dues d'aquestes actuacions tenen a veure directament o indirectament amb el tema que debatem, el processament dels recursos electrònics. La primera és l'anunci de la traducció de la ISBD(CF) —que esperem que sigui l'edició revisada o ISBD(ER). Si es fa aquesta traducció, disposarem d'un text actualitzat per a la descripció dels documents electrònics. Tanmateix, la ISBD(ER) és insuficient si no va acompanyada d'una actualització del format, ja que és a partir d'aquest que s'ha de preveure la codificació de la informació per localitzar i accedir als recursos electrònics. Ara bé, també hi ha novetats respecte al futur del format: una altra de les línies d'actuació de la Biblioteca consisteix en la convocatòria d'un debat, previst per 1998, sobre l'adopció de l'USMARC.

Fa temps que la comunitat bibliotecària catalana considera, de manera recurrent i informal, aquesta possibilitat. Les opinions són diverses i sembla que és difícil que puguin confluïr en una postura única, ja que hi ha arguments ben fermes per defensar les dues actituds. És cert que el format USMARC està en procés constant de revisió i que això significa que sempre està actualitzat per acollir la descripció de qualsevol tipus de material. Però també és cert que és un format complex —molt més que el CATMARC que fem actualment—, i que possiblement seria excessivament gran per a les nostres necessitats; no té algunes de les característiques més preuades del CATMARC i de l'UKMARC —com, per exemple, la correspondència amb la normativa ISBD i el seu sistema de puntuació—; és un format que es modifica constantment —potser més que allò que poden assumir les institucions catalanes que haurien de vetllar pel seu ús i posada al dia—; el canvi significaria un procés llarg i costós d'adaptació i de formació, i hauria de passar necessàriament per l'adopció de tot el text de les Regles angloamericanes de catalogació i no només de la segona part com es fa ara. Potser sí que estic posant més èmfasi en els aspectes negatius del canvi que en els positius, però ho faig per aportar elements de reflexió i perquè per mi hi ha una qüestió bàsica que és prèvia a la convocatòria del debat. És aquesta: hauria d'haver-hi un compromís formal de les institucions competents —i possiblement aquí hauria de fer una referència concreta a la Biblioteca de Catalunya— perquè mantingui la normativa al dia sigui quina sigui la decisió que s'adopti.

Amb el CATMARC no ha passat així —i hauria estat bastant senzill de fer. Tampoc no hi ha hagut la voluntat d'adaptar el format USMARC d'autoritats, que fa temps que fem, a les característiques del sistema bibliotecari català —i també hauria estat senzill de fer. Per això, em penso que és raonable dubtar sobre si serem capaços de tenir els manuals de l'USMARC traduïts al català, amb les esmenes que s'hi fan tan sovint sempre al dia, i adaptat amb els codis necessaris perquè funcioni en l'entorn català. Per això, sigui quin sigui el resultat d'aquest futur debat, el compromís s'hauria de demostrar actualitzant al més aviat possible les eines de què ara disposem.

Altres responsabilitats de la biblioteca en la formació d'una col·lecció digital

A part de la selecció i l'organització de materials, les biblioteques tenen altres responsabilitats. Crawford i Gorman resumeixen la missió de la biblioteca en dues accions: servir i preservar. Les biblioteques —diuen— tenen a veure amb la preservació, disseminació i ús del coneixement enregistrat en qualsevol format²³. Així doncs —i només vull apuntar el tema perquè hauria de ser objecte d'una altra ponència—, en l'entorn de la informació digital certes

biblioteques haurien d'assumir un paper més actiu en la producció mateixa d'aquesta informació electrònica com a part de la seva missió de preservació i també de la de servei. Aquestes biblioteques són sobretot les acadèmiques, les de recerca i les nacionals; però tampoc no es poden excloure les biblioteques públiques que tenen col·leccions especials i materials únics.

Tradicionalment, les biblioteques que allotgen col·leccions especials han dedicat esforços a la conservació dels objectes mateixos —per exemple, assegurant unes condicions adequades d'emmagatzematge, restringint l'accés a aquestes col·leccions, amb programes de restauració, etc.—, i també a la preservació dels seus continguts —per exemple, amb l'edició de textos, amb la publicació de facsímils, o amb programes de microreproducció. La tecnologia actual permet introduir una nova forma de preservació a partir de la digitalització de textos existents. La bibliografia sobre el tema és molt abundant, i també ho són les col·leccions digitals i les notícies sobre col·leccions digitals que hom troba a Internet²⁴. En general, en els programes en funcionament s'hi poden distingir dues línies d'actuació: d'una banda, n'hi ha que tenen com a objectiu bàsic assegurar la preservació i ajudar en la difusió d'uns continguts; de l'altra, un altre tipus de projectes afegeix un segon objectiu, el de servir a la comunitat acadèmica i aportar instruments útils a la investigació en les àrees de les humanitats.

Ni les biblioteques catalanes ni les espanyoles no han encetat gaires projectes d'elaboració de textos electrònics amb vista a formar col·leccions digitals. ADMYTE (Archivo Digital de Manuscritos y Textos Españoles) va ser un projecte pioner de la Biblioteca Nacional adreçat a la preservació i difusió de textos antics —impresos incunables i del segle XVI²⁵. De moment, no hi ha hagut iniciatives, com les d'algunes biblioteques americanes, de bastir corpus de textos electrònics codificats perquè puguin ser útils en la investigació de les distintes disciplines de les humanitats. En el nostre àmbit geogràfic, aquesta tasca no ha traspasat encara els límits dels cercles acadèmics i de recerca²⁶; tanmateix, com passa en altres comunitats, hi ha un espai per a les biblioteques, que hi hauran de treballar en col·laboració amb experts d'altres camps —amb informàtics i amb la comunitat acadèmica. En un article clau sobre el tema, Peter Graham estableix els requisits essencials d'una col·lecció digital de recerca²⁷; aquest seria un bon lloc per començar a analitzar i planificar tot un nou món de possibilitats amb vista al futur.

Cloenda

En aquest entorn que comença a ser parcialment digital, les biblioteques tenen l'obligació de seleccionar, organitzar, preservar i difondre els recursos electrònics més adequats a les necessitats dels usuaris. Amb això crearan, dins del món obert i sense control de la informació en xarxa, aquella zona controlada —de què parla Atkinson²⁸—, una col·lecció digital —en el sentit més bibliotecari del terme—, que els permetrà continuar la seva missió. Són molts els autors que creuen que la supervivència de la biblioteca depèn del fet que sàpiga traslladar a l'entorn electrònic les mateixes funcions que ha exercit fins ara.

Notes

1 Una enquesta recent entre investigadors de disciplines humanístiques va mostrar que la gran majoria dels enquestats creuen que, si bé la conversió de documents impresos a documents electrònics pot ser útil per a un cert tipus d'investigació, per a una part de la recerca que es fa en les humanitats —com ara la crítica textual i la literària, la bibliografia crítica, la història del llibre, etc.— és necessari mantenir els documents

primaris. Phyllis Franklin, «Scholars, librarians, and the future of primary records», *College & research libraries*, vol. 74, no. 5 (September 1993), p. 397-406.

2 Walt Crawford, Michael Gorman, *Future libraries: dreams, madness & reality* (Chicago: American Library Association, 1995).

3 *The ALA Glossary of library and information science*, Heartsill Young, ed. (Chicago: American Library Association, 1983), p. 130. La definició completa del terme *biblioteca* en el glossari de l'ALA afegeix que també ha de comptar amb un personal especialment preparat per proporcionar serveis i programes relacionats amb les necessitats d'informació dels usuaris.

4 Ross Atkinson, «Library functions, scholarly communication, and the foundation of the digital library: laying claim to the control zone», *The library quarterly*, vol. 66, no. 3 (July 1996), p. 244-248.

5 Berkeley Digital Library SunSITE. *Digital Library SunSITE collection and preservation policy* [en línia] (UC Regents, c1996, updated 6/7/96) <<http://sunsite.berkeley.edu/Admin/collection.html>> [Consulta: 18 oct. 1997].

6 *AcqWeb's library and information science resources of interest to acquisitions and collection development librarians* [en línia] (AcqWeb, c1994- , updated Oct. 6, 1997) <<http://www.library.vanderbilt.edu/law/acqs/libsci.html>> [Consulta: 10 oct. 1997]. *PICK. Collection development policies* [en línia] (University of Aberystwyth, c1996, updated April 7, 1997) <<http://www.aber.ac.uk/~tplwww/e/cdp.html>> [Consulta: 10 oct. 1997].

7 Michael Gorman, «The future of cataloguing and cataloguers», en: IFLA General Conference (63a: 1997: Copenhagen, Booklet 4: *Division of Bibliographic Control* (IFLA, 1997), p. 37-38.

8 Juha Hakala, «Nordic Metadata Project», en: IFLA Conference and General Conference (63a: 1997: Copenhagen). Seminar: *Future of communication formats*. 154-CAT-6/UBCIM(WS)-6-E. The Nordic Metadata Project [en línia], updated 24.6.97 <<http://renki.helsinki.fi/meta/>> [Consulta: 13 set. 1997].

9 Vegeu les taules de correspondències entre els elements de dades del Dublin core i el format MARC a: *Dublin core/MARC/GILS crosswalk* [en línia] ([Washington]: Library of Congress, Network Development and MARC Standards Office, updated: 04/07/96) Barcelona, 16 d'octubre de 1997 <<http://lcweb.loc.gov/marc/dccross.html>>. Per a notícies sobre les correspondències amb altres MARC nacionals, vegeu la nota 8.

10 Luis Ángel García Melero, «Desarrollo de colecciones bibliográficas e Internet», *Boletín de la Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas*, vol. 46, n.º. 2 (abr.-jun 1996), p. 65-86.

11 *Le dépôt légal* [en línia] ([Paris: Bibliothèque nationale]) <<http://www.bnf.fr/web-bnf/infopro/editeurs/index.htm>> [Consulta: 12 oct. 1997].

12 *The legal deposit of non-print publications* (The British Library Research and Innovation Center) <<http://icarus.bl.uk/ric/legal/overview.html>> [Consulta: 12 oct. 1997].

13 Assumpció Estivill, «Organització dels recursos Internet», *Item*, núm. 18 (gen.-juny 1996), p. 42-74.

14 El text de la *ISBD(ER)* ha estat publicat per Saur. No he tingut encara l'oportunitat de revisar-lo perquè la publicació és molt recent. Per resumir les darreres modificacions introduïdes en el text revisat de la norma em baso en l'informe presentat per John Byrum —president de l'ISBD(CF) Review Group— a l'Standing Committee de la Secció de Catalogació de l'IFLA: John Byrum, «Final report [on the ISBD(ER)]», August 18, 1997.

15 Association for Library Collections and Technical Services. Committee on Cataloging: Description and Access, *Revised draft proposal: GMD term change — computer file to electronic resource* (updated 5/27/97) <<http://darkwing.uoregon.edu/~mrwatson/ccdapage/compgmd.html>> [Consulta: 18 oct. 1997].

16 *International Conference on the Principles and Future Development of AACR2* (Joint Steering Committee

for Revision of AACR, 1997) <<http://www.nlc-bnc.ca/jsc/>> [Consulta: 18 oct. 1997].

17 *International Conference on the Principles and Future Dev. of AACR* (Joint Steering Committee for Revision of AACR, 1997-). Llista de discussió .

18 Jean Hirons, Crystal Graham, «Issues related to seriality», en: *International Conference on the Principles and Future Development of AACR* (Joint Steering Committee for Revision of AACR, 1997) <<http://www.nlc-bnc.ca/jsc/confpap.htm>> [Consulta: 28 agost 1997].

19 Vegeu, per exemple: Michael Heaney, «Object oriented cataloging», *Information technology and libraries*, vol. 14, no. 3 (Sept. 1995), p. 135-153. Lynne C. Howarth, «Content versus carrier», en: *International Conference on the Principles and Future Development of AACR* (Joint Steering Committee for Revision of AACR, 1997) <<http://www.nlc-bnc.ca/jsc/confpap.htm>> [Consulta: 8 oct. 1997].

20 PURL (OCLC, [1997?]) <<http://purl.oclc.org/>> [Consulta: 12 oct. 1997].

21 A. Estivill, «Organització dels recursos Internet», p. 59-61.

22 «Consell Rector de la Biblioteca de Catalunya», *Document*, núm. 102 (set. 1997), p. 3-4.

23 W. Crawford, M. Gorman, *Future libraries*, p. 5, 120-123.

24 A continuació hi ha una selecció de pàgines web que donen accés a col·leccions de textos electrònics i a projectes:

CETH [en línia]: *Center for Electronic Texts in the Humanities* (New Brunswick: CETH) <<http://www.ceth.rutgers.edu/>> [Consulta: 20 oct. 1997].

Columbia University, *Digital library collections* [en línia] (Columbia University, update 10/06/97) <<http://www.columbia.edu/cu/libraries/digital/>> [Consulta: 22 oct. 1997].

Electronic Text Center [en línia] (New York: Elmer Holmes Bobst Library, New York University, updated Feb. 10, 1997) <<http://www.nyu.edu/library/bobst/research/etc/>> [Consulta: 12 set. 1997].

Guide to digital resources 1996-98 [en línia], ed. by Michael Fraser and Sarah Porter (Oxford: CTI Textual Studies, 7 Ja. 1997, updated 24 Aug. 1997) <<http://users.ox.ac.uk/~ctitext2/resguide/>> [Consulta: 22 oct. 1997].

Sunsite digital collections [en línia] (UC Regents, c1997, updated Sept. 25, 1997) <<http://sunsite.berkeley.edu/Collections/>> [Consulta: 22 oct. 1997].

La següent és una bibliografia molt àmplia, que s'actualitza anualment, sobre l'edició de textos electrònics per a ús en la recerca en les disciplines de les humanitats:

Selective bibliography for humanities computing, 2nd ed. (5/96) <<http://www.kcl.ac.uk/humanities/cch/bib/>> [Consulta: 28 set. 1997]. Vegeu diversos articles sobre projectes d'elaboració de textos electrònics a *Information technology and libraries*, vol. 13, no.1 (March 1994), p. 6-49.

25 ADMYTE [CD-ROM]: *archivo digital de manuscritos y textos españoles* (Madrid: Micronet, 1992), 1 CD-ROM.

26 A Catalunya és notable la tasca de l'Institut d'Estudis Catalans, que ja compta amb un corpus considerable de textos electrònics, literaris i no literaris —*el Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*—, que empra en l'elaboració de diccionaris i en la investigació filològica. *Diccionari de freqüències. I, Llengua no literària*, Joaquim Rafel i Fontanals, director (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996), p. XXIX-XXXIII.

27 Peter S. Graham, «Requirements for the digital research library», *College & research libraries*, vol. 56, no. 4 (July 1995), p. 331-339.

28 Atkinson, p. 253-263.

** Conferència donada a les 6es Jornades Catalanes de Documentació (Barcelona: 1997). El treball es publica a la revista BiD perquè no hi hagué temps de publicar-lo en el recull de ponències i comunicacions de les Jornades.*

Escola Universitària de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
Barcelona, juny de 1998
<http://www.ub.edu/biblio> • [Comentaris](#)

 [Citació recomanada](#) • [Metadades](#)
[UB](#) • [Facultat](#) • [BiD](#)